

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

Збірник матеріалів

**V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(6 листопада 2025 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5
6 листопада 2025 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2025 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол №5 від 30.10.2025).

Рецензенти:

Листопад О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»;

Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки, Одеський державний університет внутрішніх справ.

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів V Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (6 листопада 2025 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2025. Вип. V. 272 с.

ISBN: 978-617-7768-55-4

Організаційний комітет:

Богуш А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);

Сторож В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);

Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);

Булгакова О. Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;

Тубичко Ю. О. – старший викладач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології.

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

development of elder preschool children with moderate mental delay.....	189

Розділ IV. Професійні якості майбутніх фахівців дошкільних закладів

<i>Бабчук О. Г., Гонка В. В.</i> Психологічне благополуччя особистості: сучасні підходи та методи його розвитку.....	197
<i>Бабчук М. І., Гевчук В. Г.</i> Роль індивідуально-особистісних особливостей у становленні комунікативної толерантності.....	202
<i>Бабчук М. І., Войнаровська Л. М.</i> Психологічні особливості прояву нарцисизму особистості.....	208
<i>Демко Н. О.</i> Проблема булінгу: психологічні, когнітивні та соціальні наслідки.....	213
<i>Бабчук М. І., Моспаненко С. В.</i> Психологічні чинники віктимної поведінки.....	219
<i>Кавиліна Г. К.</i> Розвиток адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.....	224
<i>Бабчук М. І., Самборик С. Г.</i> Теоретичне осмислення феномену міжособистісних відносин у психології.....	230
<i>Бабчук М. І., Стоянова А. А.</i> Психологічні наслідки професійного стресу педагога: феномен фрустрації....	235
<i>Бабчук М. І., Рябченко А. В.</i> Психологічні особливості образу тіла особистості.....	240
<i>Babchuk M. I., Shlyakhtina O. V.</i> Women's self-realization in the context of gender inequality: the psychological dimension.....	246
<i>Гришук М. С.</i> Психологічні особливості становлення агресивності в підлітковому періоді.....	251
<i>Дудаш М. Е.</i> Емоційний інтелект як чинник особистісного розвитку та професійної самореалізації.....	256
<i>Комарницька І. В.</i> Психологічні аспекти готовності до саморозвитку та особистісних змін.....	261
<i>Мач Р. М.</i> Роль музики у процесі емоційної саморегуляції.....	266

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ АГРЕСИВНОСТІ В ПІДЛІТКОВОМУ ПЕРІОДІ

Магістрантка М. С. Грицук

Проблема формування агресивності у підлітковому віці має багатовимірний і складний характер, що зумовлює необхідність її вивчення у межах міждисциплінарного підходу із залученням психологічних, соціальних, біологічних та навіть культурно-антропологічних аспектів. Саме підлітковий вік є періодом інтенсивних змін у розвитку особистості, коли відбувається глибока перебудова емоційної, когнітивної, мотиваційної та соціальної сфер. Ці процеси супроводжуються підвищеною чутливістю до зовнішніх впливів, потребою у самоствердженні та прагненням до незалежності, що нерідко породжує внутрішні конфлікти та емоційну нестійкість.

У цей період формуються нові способи самовираження, змінюються механізми контролю поведінки, а емоційна сфера стає більш напруженою і суперечливою. Нестійкість самооцінки, труднощі у саморегуляції, а також соціально-психологічні фактори такі як стиль сімейного виховання, вплив однолітків, інформаційного простору та шкільного середовища можуть виступати каталізаторами агресивних проявів. Біологічні зміни, пов'язані з гормональною перебудовою організму, додатково підсилюють емоційну збудливість та імпульсивність. Агресивність у підлітковому віці не є вродженою рисою, а формується як результат взаємодії особистісних особливостей і середовищних впливів. Її виникнення можна розглядати як своєрідну форму адаптації до соціальних вимог і внутрішніх суперечностей, що робить актуальним подальше дослідження психологічних механізмів регуляції агресивної поведінки в юнацькому періоді

Біологічна детермінованість агресивності у підлітковому віці є складним і багатокомпонентним феноменом, що виявляється у взаємодії нервово-психічних процесів, гормональних змін та генетично обумовлених особливостей. Згідно з підходом І. Беха [2], біологічна основа агресивності створює лише потенційну можливість для її прояву, тоді як реальний рівень і характер агресивних реакцій значною мірою формуються під впливом соціального контексту, виховання та міжособистісних відносин. Іншими словами, природжені нейрофізіологічні механізми не визначають агресію фатально, а радше створюють певний фон, на якому розгортається динаміка особистісного розвитку.

Підлітковий період є критичним із біологічної точки зору, адже характеризується активною перебудовою ендокринної системи. Посилена секреція тестостерону, дофаміну й адреналіну впливає на роботу лімбічної системи, яка відповідає за емоційну реактивність, збудження та мотивацію. Водночас ще недостатньо сформовані механізми кортикального гальмування, зокрема у префронтальних ділянках кори головного мозку, що обмежує здатність підлітків до ефективного самоконтролю та раціональної оцінки наслідків власних дій. Це створює передумови для імпульсивної поведінки та підвищеної схильності до афективних реакцій.

Психофізіологічні дослідження, проведені С. Максименком [5], підтверджують, що індивідуально-типологічні особливості нервової системи, зокрема тип темпераменту, безпосередньо пов'язані з рівнем агресивності. Підлітки з холеричним або змішаним типом темпераменту демонструють більш виражену емоційну лабільність, швидшу збудливість і тенденцію до афективних спалахів, тоді як флегматики та меланхоліки частіше проявляють пасивні або латентні форми агресії. Водночас навіть у межах одного типу темпераменту на інтенсивність агресивних реакцій

значно впливають особистісні установки, досвід соціальної взаємодії та особливості сімейного виховання.

Соціальне середовище виступає визначальним модератором у процесі формування агресивної поведінки. Як зазначає О. Вознюк [3], стиль батьківського виховання є одним із ключових чинників, що впливає на характер агресії: авторитарні методи, фізичні покарання та надмірний контроль сприяють формуванню зовнішньої, відкритої агресії, тоді як емоційна холодність, ігнорування потреб дитини або брак підтримки призводять до розвитку внутрішніх форм агресивності – образливості, відчуженості, прихованої ворожості. Крім того, соціальні норми, медіаконтент, взаємини у шкільному колективі та вплив однолітків значною мірою визначають, які саме моделі поведінки підліток засвоює та відтворює у власних стосунках. Агресивність у підлітковому віці є результатом складної взаємодії біологічних передумов і соціально-психологічних чинників. Розуміння цієї взаємозалежності дає змогу розробляти ефективні психопрофілактичні програми, спрямовані не лише на корекцію поведінки, а й на формування адаптивних стратегій емоційної саморегуляції.

Важливу роль відіграє також мікроклімат шкільного колективу. За результатами досліджень М. Гаврилук [4], підлітки, які відчують соціальне неприйняття в класі або стають об'єктом булінгу, демонструють підвищений рівень вербальної агресії. У таких умовах агресивна поведінка часто стає засобом самозахисту або спробою відновити контроль над ситуацією.

Теорія соціального навчання А. Бандури [1] підтверджує, що агресивність може бути засвоєною формою поведінки. Підліток наслідуює моделі, які бачить у батьків, ровесників або медіапросторі. Зокрема, сучасні дослідження українських психологів свідчать, що систематичне споживання медіаконтенту з елементами насильства корелює з підвищенням толерантності до агресивних дій і зниженням емпатії.

На психологічному рівні агресивність тісно пов'язана з емоційною регуляцією, самооцінкою, рівнем тривожності й наявністю внутрішніх конфліктів. В. Панок [6] зазначає, що низька самооцінка у поєднанні з високою потребою у визнанні часто спонукає підлітків до демонстративно-агресивної поведінки. Такий тип реагування має компенсаторний характер через агресію підліток намагається відновити позитивне самосприйняття.

Агресія може бути наслідком незадоволення базових потреб або блокування важливих цілей. Це особливо актуально для підлітків, які стикаються з емоційною нестабільністю, нерозумінням з боку дорослих або соціальною ізоляцією.

Т. Титаренко [7] розглядає агресивність як форму дезадаптивного реагування на внутрішній конфлікт між прагненням до самостійності та потребою у підтримці. У цьому контексті агресія виконує функцію психологічного «захисту», спрямованого на збереження цілісності «Я».

Таким чином, формування агресивності у підлітковому віці є результатом складної взаємодії трьох взаємопов'язаних груп чинників – біологічних, соціальних і психологічних. Біологічна схильність створює базове підґрунтя для підвищеної емоційної реактивності, імпульсивності та схильності до афективних проявів, тоді як соціальне середовище задає зразки поведінки, які підліток засвоює через спостереження, наслідування та досвід взаємодії з оточенням. Психологічні чинники, такі як рівень самосвідомості, сформованість емоційної регуляції, самооцінка та ціннісно-мотиваційна система, визначають, наскільки агресивні тенденції будуть підконтрольними, адаптивними чи, навпаки, деструктивними.

На практичному рівні це означає, що профілактика агресії має поєднувати цілеспрямовану роботу з емоційною сферою підлітка розвиток емоційного інтелекту, навичок саморегуляції та емпатії із формуванням констру-

тивних соціальних навичок взаємодії, толерантності та відповідальності. Ефективною є також діяльність, спрямована на створення підтримувального мікросоціального середовища у сім'ї, школі та групах однолітків, де підліток може відчувати прийняття, довіру та можливість безпечно-го самовираження.

Педагоги, психологи та батьки мають виступати спільними агентами впливу, забезпечуючи комплексний підхід до виховання емоційної культури та попередження агресивних проявів. Це включає впровадження тренінгів з розвитку соціально-емоційних компетентностей, індивідуальне консультування, психопросвітницьку роботу з батьками, а також створення атмосфери партнерства й взаємоповаги в освітньому середовищі. Тільки за умови інтеграції біопсихосоціального підходу можна ефективно впливати на рівень агресивності підлітків і сприяти формуванню зрілої, соціально відповідальної особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандура А. Теорія соціального навчання. Київ: Академвидав, 2008. 368 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Київ : Либідь, 2003. 278 с.
3. Вознюк О. М. Агресивність школярів: причини та профілактика. Харків : Основа, 2015. 190 с.
4. Гаврилюк М. Психологічні механізми дитячої агресивності. Львів : Видавництво ЛНУ, 2018. 210 с.
5. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 400 с.
6. Панок В. Г. Практична психологія. Київ : Каравела, 2016. 366 с
7. Титаренко Т. М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ : Либідь, 2003. 376 с

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5

6 листопада 2025 року

Виготовлено з готового оригінал-макету
Технічне редагування матеріалів збірника – О.І. Кисельова.

Підписано до друку 03.11.2025 р. Папір офсетний. Формат 60×90/16.
Гарнітура «Times New Roman». Ум.-друк. арк. 16,3.
Тираж 300 прим. Зам. № 37.

Видавництво ТОВ «Лерадрук»
Свідоцтво ДК № 2645 від 11.10.2006 р.
м. Роздільна, вул. Європейська, 44.
E-mail: leradruk@gmail.com